

David Pfeifer

STROKOVNA ŠTUDIJSKA EKSKURZIJA ODDELKA ZA ETNOLOGIJO IN KULTURNO ANTROPOLOGIJO V BOSNO IN HERCEGOVINO

Ko je zgodovina pisala svojo debelo knjigo, se je v njo zapisalo mnogo zgodb. Tudi naša zgodba, ki je vzeta iz zadnjih strani te debele zakladnice, bi se lahko, kot že mnoge pred njo, začela z naslednjimi besedami: "Nekoč je bilo mesto, po imenu Sarajevo." Na srčno radost - ko so se izpolnile molitve preživelih in hrepenenja vseh nas - nam teh besed k sreči ne bo treba nikoli prebrati. V zgodovinskih učbenikih je bila vsaj delno ublažena še ena tragedija človeštva. Kljub dolgotrajnemu trpljenju, ko je bilo mesto v prvi polovici devetdesetih let vklenjeno v smrtonosni obroč kar cela tri leta, je ta prestolnica preživela grozodejstva in z njo je preživelo upanje. V Sarajevo se je vrnilo življenje, ne pa tudi smeh.

Minareti in "burekdžinica".

V okviru predavanj in seminarja pri predmetu Etnologija Balkana, ki se izvajata pri prof. Božidarju Jezerniku in asist. Rajku Muršiču, smo dobili študentje oddelka za Etnologijo in kulturno antropologijo (EiKA) Filozofske fakultete izjemno ponudbo, da se v obliki nekajdnevne ekskurzije po Bosni in Hercegovini seznanimo s povojnim stanjem BiH, preživelo bosansko in hercegovsko kulturo in težavnim povojnim načinom življenja tamkajšnjega prebivalstva.

Navsezgodaj, v hladnem decembrskem jutru, smo študentje s profesorjem in asistentom napolnili manjši avtobus in se iz Ljubljane zapeljali po Dolenjski cesti in prek Gorjancev ter smo že prišli na drugo stran meje s Hrvaško. Peljali smo se mimo

Karlovca in v daljavi so zazijale prve prestreljene hiše. Sledila je travmatična vožnja skozi nekaj opustošenih hrvaških vasi, kjer delno že poteka obnova. In ko smo prestopili mejo z Bosno in Hercegovino, nam je, če ne že prej, končno postalo jasno, da je tu - ne dolgo tega - divjala vojna. Požgani in do temeljev razbiti domovi, zrušene cerkve in džamije, v zrak štrleča ogrodja poslopij in zapuščene vasi si sledijo druga za drugo, brez premora. Ko z grozo opazuješ zmote sveta okoli sebe, si težko priznaš, da je ta brezmejna morija bila tu, tako blizu, v naši bivši skupni državi, in da brzkone nismo storili dovolj, da bi to preprečili. V ljudeh je preveč gorečnosti, preveč sovraštva, da bi balkanske preganjavnice lahko preprečile le mile opozorilne besede ali pa politična teroriziranja oddaljenih svetov, ki o tukajšnjih razmerah ne vedo prav dosti.

Vožnja skozi Bihač, kjer ljudje pogledujejo za našim avtobusom s slovensko registracijo, in že sledi krajši, že večerni postanek v Jajcu. Napotimo se proti slavnim slapovom, ki so nam bili znani še iz osnovnošolskih učbenikov. Kot da bi tudi narava nosila vojno na svojih plečih: vodostaj reke Plive je močno upadel in od bujnih slapov je ostalo le še bore malo. Tudi pot, ki vodi do boljšega razglednega mesta, je udrt - tako kot velik del previsnih sten. Nič ne bo s turistično atrakcijo, gremo naprej.

V noči pred nami zasije nebesni odsev luči Sarajeva. Že pri prihodu v mesto nas iz avtobusa pozdravi zastražena in močno utrjena ambasada ZDA z visoko vzdignjeno zastavo in bodečimi žicami ob vznožju. Sprašujemo se, če to ne meji že na absurd, saj so bile druge ambasade (denimo kanadska) popolnoma nezastražene, a smo po dolgotrajni vožnji po še razmeroma

ohranjenih cestah BiH preveč utrjeni, da bi se obremenjevali še z malenkostmi.

Cilj: študentski domovi Bjelave. Prvo srečanje s "Sarajlijami". Receptorji v domovih so nas, bivše rojake, pristrčno pozdravili.

Še isto noč smo strumno, a plaho naredili prvi krajši obisk mesta. Večina nas je prvič videla džamije z visokimi minareti, "kafane", "burekdinice" in slavno Baščaršijo. Olimpijsko mesto iz leta 1984 je - izjemo nekaj napol praznih gostinskih lokalov - ob deseti uri zvečer samevalo. V celem večeru smo srečali le peščico ljudi.

Naslednje jutro. Nad vrhovi Jahorine, Bjelašnice, Ozrena in Igmana so se zgrinjali oblaki in prav nič ni kazalo, da nam bo v naslednjih treh dnevih vreme naklonjeno. Polni pričakovanj smo se strpali v avtobus in se popeljali po razbitih ulicah povojnega Sarajeva. Med nami je hladno ozračje, polno vzdihljajev, zaprepadenosti in občutkov sočutja. Na vidiku požgane stolpnice, razbite šole in *zgranatirana* poslopja. Še park je prepreden z rumenimi trakovi, ki označujejo minirana tla, in pred nami stoji delno prenovljeno poslopje preseljene Narodne univerzitetne knjižnice. Vstopimo, prve besede, stisk rok in čudovit sprejem. Bosansko osebeje NUK-a nam je priredilo sprejem, kakršnega ni pričakoval nihče izmed nas. Kljub temu, da ljudje živijo v nezavidljivih življenjskih razmerah, zberejo skupaj toliko gostoljubnosti, da ta v naših srcih ne bo nikoli pozabljena.

Zgradba NUK-a BiH, ki je bila zgrajena ob koncu 19. stoletja, je bila ena izmed najčudovitejših zgradb v predvojnem Sarajevu. Ta čudovita trikotna stavba, zgrajena v arabskem stilu, ki je bila postavljena še za časa avstroogrskih oblasti, se je med jugoslovansko vojno po nekajdnevem obstreljevanju in požaru dobesedno sesedla. Od "večnice", kot so Sarajevčani poimenovali staro zgradbo NUK-a, je ostalo le še ogrodje - tri razbite, ožgane, a neverjetno trdne zunanje stene, ki se niso vdale sili granat.

Zgorela pa je večina bosanske in hercegovske knjižne zapuščine, z izjemo najdragocenejšega in nacionalno tvornega pomena dela knjig - rokopisnih raritet, ki so jih zaposleni že prej umaknili na varno. Prav ta ohranjeni del knjižnega fonda zgodovinskega pomena tvori podlago nove zbirke NUK-a. Danes NUK BiH gostuje v manjšem poslopiju, kjer je zelo vlažno in premalo prostora za kvalitetno vzdrževanje knjig in njihovo renoviranje, kakršnega si "preživele" starine tudi zaslužijo. V NUK-u sedaj skušajo zbrati in obnoviti zažgano ali drugače uničeno nacionalno knjižno zbirko,

Prizor iz Baščaršije.

vsendar se soočajo s strašanskimi finančnimi, prostorskimi in tehničnimi težavami. Zaposlene in gostujočo stavbo smo zapustili v upanju po aktivnejšem posredovanju slovenske Narodne in univerzitetne knjižnice ter drugih svetovnih institucij. Močno je bila prisotna želja, da se že naslednjič srečamo v izboljšanih razmerah in zavidljivejšem položaju NUK-a BiH. Še isti dan smo si ogledali ohranjeno tradicionalno, meščansko muslimansko hišo in v njej bivaajočo družino pri njihovem vsakdanjiku. Seznanili smo se z muslimanskim načinom življenja, z njihovo tradicionalno delitvijo hiše na moške, ženske in večje skupne prostore. Drugačna opremljenost, okrašenost in zgradba hiše ter družinski odnosi med člani gostujoče, tradicionalne muslimanske družine, so nas študente EiKA najbolj presenetili.

Tudi naslednji dan smo si člani naše ekskurzije lahko ogledali še eno podobno, staro, a prenovljeno muslimansko hišo, ki pa je le muzejski eksponat, v katerem nihče več ne prebiva.

Še pred ogledom te druge hiše pa smo obiskali tudi bivši deželni oz. "zemaljski" muzej, ki pa se je po letu 1991 preimenoval v Narodni muzej Bosne in Hercegovine. Kot vse druge pomembnejše stavbe v Sarajevu, je bil tudi ta objekt večkrat tarča vojaških izstrelkov, saj se nahaja tik ob takratni razmejitveni oz. frontni črti. Danes muzej - poleg finančnih težav - najbolj pesti pomanjkanje strokovnega kadra. Mnogi pred vojno zaposleni kustosi in kustodinje so se razbežali po svetu in se nimajo

namena vrniti, za nekaterimi so se izgubile vse sledi, tretji so bili žrtve genocida itd.

Danes v Federaciji BiH ni univerze, kjer bi bilo mogoče pridobiti etnološko izobrazbo. Enako je bilo tudi že pred vojno. Tako so si v muzeju zaposleni večinoma pridobivali svoje etnološko znanje na univerzah v Beogradu in Zagrebu.

Poleg kadrovskih težav in problemov, ki smo jih zasledili že pri NUK-u BiH, imajo še dodatne probleme z ogrevanjem stavbe in njeno prenovo. Ogrevanih je le nekaj sobic, kjer zaposleni restavrirajo. Stavbna prenovitvena dela pa so stekla le za silo. Muzej je dobil nova okna, nekaj soban so pokrpali, vsepovsod pa so še vedno rešeta in luknje projektilov. Večina zaposlenih v teh nacionalnih ustanovah dela skoraj na volonterski ravni, saj so njihove plače skromne in neredne.

Kljub nevzdržnim razmeram, s katerimi smo se soočili v muzeju, pa smo bili študentje zadovoljni, ker smo si lahko ogledali vse vzorno vzdrževane in urejene depoje ter stalno postavitev etnografske zbirke, čeprav je muzej za sedaj za javnost zaprt, lepo pa je bilo slišati tudi, kar so nam zaposleni v muzeju znali povedati tudi o sodelovanju in izmenjavi pomoči med Etnografskim delom Narodnega muzeja BiH in Slovenskim etnografskim muzejem. To sodelovanje pa bi moralo v prihodnje postati še plodovitejše.

Zadnji večer našega "potepanja" po Sarajevu smo gostovali še v katoliškem frančiškanskem samostanu, kjer smo se lahko seznanili še z življenjsko platjo

Nad Neretvo.

preživelih v vojni. Pogovarjali smo se s tamkajšnjimi redovniki in drugimi, ki so preživeli vojno za vrati samostana. Tako so nas, po enournem sprehodu za samostanskimi vrati, presenetili s pravo mizico pogostitve, kjer smo se vsedli skupaj z v samostanu živečimi frančiškani ter ob polni mizi pijače, kave in prigrizkov klepetali z gostitelji pozno v noč.

Zadnji dan smo se s težkim srcem poslovili od dobrodušnih "Sarajlij", pri katerih pa smo, kljub preteklim letom po uradnem

Člani ekskurzije pred Narodnim muzejem BiH.

podpisu premirja, še vedno lahko zaznali pečat vojne. Njihove zgodbe so nam prestrelile srca, ruševine so nam zameglile oči in solze preživelih so se zasedrale globoko v nas. Vojne pustijo dosmrtni pečat na še tako trdnem in stabilnem človeku, kar Bosanci vsekakor so.

Nato nas je pot vodila v Mostar. Ob čudoviti modro-zeleni Neretvi se slikovito vzpenjajo zasneženi vršaci in pod njimi znova porušena "sela". Igra otrok, sforjevci in vojaška kontrola. Pa jablaniško akumulacijsko jezero, vršaci Prenja, Čabulje in Veleža. Tako kot Sarajevo, če ne še bolj, je svoje utrpelo tudi mesto Mostar. Stari mostarski most danes leži nekje globoko na dnu kanjona Neretve. Vendar je tu-za razliko od Sarajeva-prisoten drugačen duh. Mostar je razdeljen in obstajajo posebne neodvisne cone. Danes je Bosna in Hercegovina razbita na tisoč koščkov, ki so umetne tvorbe in kot take neobstoje. BiH je nerazdružljiva. Zaman so vsi genocidi, vsi nasilni izgoni in pregoni ljudi ter njihove neprostoVOLjne migracije iz kraja v kraj. Sovraštva in verska razhajanja ne pojenjajo in zdi se, da kalvariji še ni konca.

V Mostarju sta nas obdala topel mediteranski zrak in sonce, ki je privabilo na mestne ulice trume ljudi. Tudi mi smo se privadili na razbitine okoli nas in se še sami nastavili sončnim žarkom. Tako smo si decembra sredi Balkana skoraj privoščili kratke rokave.

In še opažena kulturna razlika med Bosanci oz. Hercegovci in nami. Začuden pogledi, vprašujoče oči, hihitanje in smeh domače

mladine so nas spremljali na obhodu mesta. Če že sam nisem našel vzroka začudenju domačinov, so ga pa našle sošolke. Ob izpostavljanju soncu so dekleta odkrila svoja pokrivala in izpostavila svoje kratko pristrizene lase radovednim očem. Nepozaben je pogled zamišljenega otroka, ki topo zre v mimoidočo sošolko in se podzavestno sprašuje: "Čakaj, tu pa nekaj ni v redu?!" Le kaj, dolge dekliške noge ali kratki lasje? V Bosni so za dekleta ponekod še vedno obvezni dolgi lasje. Kratke pričeske pri ženskah lahko vzbujajo med prebivalstvom začudenje in posmeh.

Sledila je še dolga pot v domovino in znova obremenjujoča vožnja skozi uničene vasi. Travnik, znova Jajce, Banja Luka ... Tako smo po štirih dnevih potovanja srečno prispeli v Ljubljano in se polni kvalitetnega znanja in nepozabnih spominov z Balkana napotili domov.

Ob tej priliki bi se še enkrat zahvalil v imenu vseh sodelujočih študentov prof. Božidarju Jezerniku in asist. Rajku Muršiču za enkratno izvedeno in neponovljivo ekskurzijo po Bosni in Hercegovini.

